

INTRODUCCIÓ

EL MODEL LINGÜÍSTIC ESCOLAR A CATALUNYA: BALANÇ I REPTES

F. Xavier Vila i Moreno

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació
Universitat de Barcelona

D'ençà com a mínim del segle XIX, l'escola ha anat adquirint un paper central a l'hora de definir les polítiques lingüístiques d'arreu del món. Una centralitat que no és pas immerescuda. Per les seves pròpies característiques, el sistema educatiu obligatori és el principal responsable de dotar la població de les habilitats de lectura i escriptura; constitueix també el primer motor de la difusió de les varietats lingüístiques normatives i estàndard; és un mecanisme crucial d'ensenyament de les llengües estrangeres, clàssiques i religioses; i funciona com una eina formidable d'integració de les poblacions immigrants.

En política lingüística com en tantes altres coses, l'escola no és omnipotent. Per ella mateixa, aïllada de la resta de mecanismes de socialització, l'escola no pot salvar llengües en perill, no pot proporcionar una competència nativa en llengües estrangeres i ni tan sols és capaç de garantir uns nivells adequats d'alfabetització. Ja fa temps que la sociolingüística internacional té clar que l'escola no ho pot fer tot, i que fóra suïcida pensar que un sistema escolar pot suplantar el paper de la família o de la resta de la comunitat. Però això no evita pas que les múltiples dimensions lingüístiques de l'escola siguin molt rellevants per a qualsevol societat, i que siguin especialment valorades en els contextos de contacte i conflicte de llengües. El sistema educatiu és, en aquest sentit, un trumfo massa valuós per no voler-ne disposar.

El cas del català —a tot el domini lingüístic— exemplifica perfectament la

rellevància de l'escola per a les societats contemporànies. Als territoris de llengua catalana hi ha una diversitat de models lingüístics escolars, és a dir, de maneres d'organitzar l'aprenentatge i l'ús de les llengües objecte de docència. Hi conviuen des de sistemes educatius que releguen el català a una posició optativa i marginal, com a la Franja o la Catalunya Nord, fins a models lingüístics que el converteixen en la llengua vehicular principal, el «centre de gravetat lingüístic» per dir-ho amb les ja famoses paraules del Tribunal Constitucional espanyol, com és el cas de Catalunya¹. Una diversitat de models que respon a les diferents concepcions de com ha de ser no sols l'escola, sinó també la nostra societat del futur, i a la capacitat dels respectius agents socials de fer prevaler la seva visió.

El model lingüístic escolar vigent actualment a Catalunya és un dels escassos acords veritablement nacionals que s'han produït al nostre país d'ençà de la caiguda de la dictadura. El model es coneix com a *model de conjunció en català* perquè, d'una banda, educa l'alumnat de manera conjunta, bo i evitant-ne la separació en funció de la llengua familiar i, d'una altra, perquè emprà el català com a llengua vehicular principal («normal»). La definició d'aquest model no ha estat fàcil, i hi ha jugat un pes important la negociació dels principals sectors polítics i socials del país (vegeu Voltas 1996 i Argelaguet 1999), però cal recordar que les seves característiques bàsiques han acabat essent

¹ Trobareu una visió comparativa dels models lingüístics escolars a l'àmbit catalanòfon a Vila (1998).

acceptades per les més altes instàncies judicials de l'Estat. Com és esperable en un tema de tanta transcendència, es tracta d'un model que no satisfà al 100% les aspiracions de tots i cadascun dels actors polítics i socials del país: si alguns preferirien que el sistema donés més marge per a la separació d'alumnat, d'altres el voldrien molt més *conjunt* i cohesionador; si hi ha qui preferiria trobar-hi més català, també hi ha qui s'estimaria més ampliar-hi el lloc del castellà, i encara n'hi ha d'altres que suggereixen que cal fer-hi més lloc a l'anglès, o que hi troben a faltar les llengües de les noves immigracions... En conjunt, però, i tot admetent-ne les limitacions, el model de conjunció en català ha donat proves d'una solidesa que l'ha convertit a hores d'ara en un referent internacional a l'hora de plantejar models lingüístics integradors en contextos de pluralisme lingüístic.

La legislatura espanyola que ara arriba a la seva fi ha conegut reformes en profunditat del marc educatiu a tots els nivells. Contràriament a allò que s'esdevé en els estats federals, on les responsabilitats educatives recauen bàsicament en les autoritats subestatales, a Catalunya la definició del model escolar depèn en gran mesura d'allò que decideix el govern central. No és estrany, per tant, que el model de conjunció en català s'hagi vist afectat per les reformes legislatives que el govern del Partit Popular ha anat desenvolupant al llarg d'aquesta darrera legislatura, mesures centrades entorn de la nova Llei Orgànica de Qualitat del Sistema Educatiu (LOCE en les seves sigles castellanes). De fet, almenys una part de la bateria de mesures adoptades des de les instàncies centrals —en especial l'increment d'hores i rigideses en l'ensenyament del castellà— s'han argumentat explícitament com un intent de *corregir* des de Madrid alguns aspectes que es consideraven resolts de

manera inadequada per part de les autoritats catalanes.

Les modificacions introduïdes per les autoritats centrals han suscitat al llarg dels darrers mesos un bon nombre de reaccions per part dels diversos actors polítics, educatius i socials del nostre país. El debat sobre com s'aplicaran —i si s'arribaran a aplicar— algunes d'aquestes mesures és a l'ordre del dia². Tanmateix, tot i que el debat polític i social dista molt d'haver-se apaivagat, creiem que a hores d'ara ja resulta urgent que a aquesta polèmica s'hi incorpori una reflexió acadèmica, per definició més freda i pausada, sobre els fonaments d'algunes de les mesures, i sobre com els canvis introduïts afectaran el model de conjunció en català. El fet que els debats públics estiguin trufats de declaracions no fonamentades sobre el nivell de castellà o de català dels escolars catalans, d'afirmacions poc rigoroses sobre la introducció precoç de les llengües estrangeres, de referències a conceptes científics com el «bilingüismo perfecto» i tantes altres, reclamen que aquells qui es dediquen a la recerca facin un esforç per transferir el resultat de la investigació a la societat que, al capdavall, és qui els finança.

És per aquest motiu que el Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona ha volgut dedicar aquest primer número de *LSC – Llengua, Societat i Comunicació* a fer balanç dels resultats del model català de conjunció i a plantejar els reptes principals que se li obren davant del nou marc legislatiu. Per fer-ho, els responsables d'aquest número hem demanat a diversos investigadors de la Universitat de Barcelona que aportessin les seves perspectives sobre alguns dels aspectes més significatius del model de conjunció en català, amb la intenció tant de fer balanç com

² A l'apartat *recull de premsa* d'aquest número hi trobareu un petit dossier de notícies relacionades amb la qüestió.

de col·laborar a preveure el futur. El resultat d'aquest esforç és el que trobareu a les pàgines que segueixen.

El primer dels articles, signat per Joaquim Arnau, s'ocupa de la qüestió dels nivells de català i castellà obtinguts pels escolars de Catalunya. Sovint s'ha expressat en alguns cercles —sobretot des de fora de Catalunya— el temor que, en privilegiar el català com a llengua vehicular, potser el coneixement de l'idioma de Cervantes de l'alumnat català assoliria uns nivells significativament inferiors. Tanmateix, les dades disponibles no corroboren aquesta hipòtesi. De l'anàlisi dels resultats obtinguts per estudis realitzats per institucions diferents —incloses algunes d'internacionals com l'OCDE— es deriva que el model de conjunció en català produeix uns nivells de coneixement de català i castellà alts, sense dissonàncies significatives respecte dels nivells de castellà conegut a la resta de l'Estat. Els motius per a un resultat com aquest són complexos, però refermen la hipòtesi que l'adquisició d'una llengua ambiental —català o castellà segons els casos— es produeix per moltes vies que no són l'ensenyament en l'àmbit escolar i que, per tant, els *desequilibris* aparents en la distribució dins de l'escola no tenen per què produir *desequilibris* o manca de competència.

El segon dels articles, a càrrec de F. Xavier Vila i Moreno, s'enfronta precisament amb una de les principals vies d'adquisició de les llengües ambientals: l'anàlisi dels usos lingüístics. Partint de la coneguda reflexió segons la qual el català hauria «guanyat l'escola, però perdut el pati», Vila analitza els usos lingüístics dins i fora de l'aula. D'una banda, i d'acord amb les dades aportades, tot i el progrés considerable del català com a llengua vehicular, la frase citada exageraria l'avenç a l'aula, sobretot a secundària, on el castellà continua ocupant un espai més que considerable com a llengua de

docència a Catalunya. D'una altra, la frase també infravaloraria l'ús del català entre companys. L'anàlisi dels usos permetria entendre millor el perquè dels resultats de coneixement exposats per Arnau: en la mesura que el castellà continuaria essent predominant en les relacions entre iguals, el nivell de castellà seria molt menys dependent del suport escolar que no pas el català, fins i tot en l'educació primària.

Un cop plantejat el balanç del model de conjunció en termes de coneixements i usos lingüístics, el tercer dels articles, redactat per Eva Pons, s'ocupa de l'impacte de les modificacions del marc legislatiu sobre el model lingüístic escolar vigent avui a Catalunya. De les conclusions del treball es desprèn que la nova legislació constitueix un canvi significatiu del marc legal en què s'ha desenvolupat el model català de conjunció fins a l'actualitat: les noves disposicions no sols redueixen l'autonomia dels governs autònoms —valgui la paradoxa— i dels centres, sinó que posen en entredit els principis mateixos del model escolar català, fins al punt que en alguns cursos l'ensenyament del català s'hagi d'equiparar en hores, a Catalunya mateix, al de les llengües estrangeres.

Al quart dels articles, Carme Muñoz tracta una altra de les qüestions candents de la nova llei: la conveniència i l'efectivitat reals d'avançar l'edat d'introducció de la llengua estrangera. Enfront del tòpic poc fonamentat que cal avançar la introducció de les llengües estrangeres perquè «els nens petits són esponges», l'autora avança les reflexions crítiques derivades de la recerca nacional i internacional. De la seva mà aprendrem que ni els infants tenen una capacitat d'aprenentatge il·limitada, ni tots els contextos d'aprenentatge són igualment positius: així, mesures benintencionades —o simplement propagandístiques— com avançar el contacte amb la llengua estrangera

poden resultar costoses i improductives. Si ha de ser efectiu, l'ensenyament d'aquests idiomes demanarà esforços ingents i modificacions significatives d'alguns plantejaments, com ara la introducció d'ensenyament simultani de llengua i contingut —la, per alguns sectors, tan criticada *immersió lingüística*.

Finalment, clou aquest monogràfic un article de Montserrat Fons amb una reflexió pedagògica arrelada en la pràctica docent. L'autora fa notar que davant d'uns objectius compartits com són assolir una alta competència en les dues llengües oficials del país, sorprèn que les autoritats centrals s'inclinin per una legislació intervencionista que reglamenta *ad nauseam* i compartimentalitza l'ensenyament de les llengües en una societat més que fluida, més que més quan les argumentacions teòriques i empíriques que fonamentin aquestes opcions brillen per la seva absència.

Aquests són, en essència, els temes abordats al nostre monogràfic. Sens dubte, queden al tinter molts temes de llengua, societat i comunicació relacionats amb el món educatiu: l'impacte de les noves immigracions en l'escola catalana, els reptes de l'ensenyament de la llengua oral i les habilitats oratòries, els problemes de l'ensenyament de les varietats normatives... Uns temes, aquests i altres, que podrem anar abordant en números futurs de la revista. Amb aquest primer número de *LSC* esperem si més no contribuir a enfortir el debat públic sobre el futur del model lingüístic escolar a Catalunya. Les eines per avançar en aquest camí són, ara, una mica més en les mans de tots plegats.

BIBLIOGRAFIA CITADA

ARGELAGUET i ARGEMÍ, J. (1999). *Partits, llengua i escola. Anàlisi de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya en l'ensenyament*

obligatori (1980-1995). Barcelona: Mediterrània.

VILA i MORENO, F. X. (2000). «Els models lingüístics escolars als territoris de llengua catalana». *Revista de Llengua i Dret* 34, 169-208.

VOLTAS, E. (1996). *La guerra de la llengua*. Barcelona: Empúries.